

ANALIZEK LI SER AVANIYA ERGATIFÊ -DEVOKÊN KURMANCÎ YÊN BAŞÛRÊ ROJHILAT, BAKÛR Û BAŞÛRÊ ROJAVA-*

AN ANALYSES ON ERGATIVITE CONSTRUCTION IN KURMANJI KURDISH -
SOUTH-EAST, NORTH, AND SOUTHWEST DIALECTS-

Mehmet YONAT**
Osman ASLANOĞLU***

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolîni
Received // Hatîn: 15.03.2023
Accepted // Pejirandin: 21.04.2023
Published // Weşandin: 29.04.2023
Pages // Rûpel: 13-40
DOI: 10.55106/kurdiname.1265843

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Citation/Atif: Yonat, Mehmet and Aslanoglu, Osman (2023). Analizek Li Ser Avaniya Ergatifê -Devokên Kurmancî Yên Başûrê Rojhilat, Bakûr û Başûrê Rojava-, *Kurdiname*, 8, p. 13-40

Plagiarism/Întihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website // *Ev gotar herî kêrî ji aliyê 2 hakanan va hatiye nirxandin û di malpera întihalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.*

Kurte

Kurdîya Kurmancî xwediyê taybetîya avaniya akuzatîf û ergatîf e. Lêkerên têper yên bi dema borî hatine kişandin di wan de avaniya ergatîf û lêkerên bi dema niha hatine kişandin di wan de jî avaniya akuzatîf tê dîtin. Ji ber taybetiyên lêkerên kurdî û ji ber bandora nivakuzatîfbûnê, di avaniya ergatîf de bikaranîna cuda derdikevin holê. Bi awayekî senkronîk eger avaniya ergatîf bê analîzkirin, ji ber guherînên navzimanî û kontakta zimanî gelekî bikaranîna cuda têne dîtin (wekî cottewang). Ne tenê sebebên navzimanî lê ji ber sebebên pirzimanîbûna axêverên kurdîya kurmancî jî formên cuda têne bikaranîn. Di vê xebatê de, armanc analîzkirina avaniya ergatîf bi awayekî senkronîk e. Pêşî em li ser avaniya ergatîf sekinîn û bi hemû aliyên wê ve me ev avanî analîz kir. Paşê di çarçoveya emr û zayenda axêveran de bikaranîna avaniya ergatîf di sê devokên kurdîya kurmancî de hate analîzkirin. Armanc bi vê dabeşkirina devokan û axêveran ew e ku em bibinin ka axêverên ji hêla civakî ve di nav kategoriyên cuda de cihgirtî çawa avaniya ergatîf bi kar tînin. Dîsa bi dîtina van avaniyan ve em bikaribin ji hêla avaniyê ve sînoren avaniya ergatîf bibinin. Ji xebata me hate dîtin ku avaniya ergatîf ji sînoren xwe yên kanonîk derketiye û cottewang û formên cuda ji hêla axêverên cuda ve tê bikaranîn.

Peyvên Sereke: Avaniya Ergatîf, Kurdîya Kurmancî, Devok, Cottewang.

Abstract

Kurmanji Kurdish has both accusative and ergative alignment. It has accusative alignment in present tenses while ergative alignment is triggered in the past tense transitive sentences. Due to the characteristics of Kurmanji Kurdish verbs and due to the semi-accusative effect, different usages emerge in the ergative structure in Kurmanji. Synchronically, if the structure of the ergative is analyzed, many different uses can be found, due to some language internal and external factors (e.g. language contact), different patterns of ergativity emerges (e.g. double oblique pattern). Different forms are used not only for interlinguistic reasons, but also because of the multilingual backgrounds of Kurmanji speakers. This paper aims to analyze the ergative structure in a synchronic way. First,

* Ev gotar, berhemek ji projeya Dübapê ya bi jimara EDB.18.002 ye.

** Dr. Ögr. Üyesi, Zanîngeha Mardin Artukluyê, mehmetyonat49@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8576-7486

*** Doç. Dr., Zanîngeha Dicleyê, aslanogluosman@gmail.com, Orcid: 0000-0001-6534-3125

we will focus on the ergative structure analyzing it in detail. Then, we will examine the use of the ergative constructions in three dialects of Kurmanji Kurdish in terms of age and gender of the speakers. The purpose of this classification of Kurmanji variations and speakers is to see how speakers socially placed in different categories use the ergative structure. Again, by looking at these structures, we can understand the limits of the ergative structure in Kurmanji. The article was found that the ergative structure has gone beyond its canonical limits and different combinations and forms are used by different speakers.

Keywords: Ergative Construction, Kurmanji Kurdish, Dialect, Double-oblique

1. Destpêk

Di kurmancî de pêbestên bingehîn yê hevokê di rewşa rasterast û rewşa tewandî de têne îşaretkirin. Çima ku kurmancî xwedîyê avaniya nîvergatîf e, loma hem avaniya ergatîf hem jî avaniya akûzatîf bi kar tîne. Eger kirde û biker wekî hevdu bêne îşaretkirin jî vê re avaniya akûzatîf û eger kirde û berkar wekî hevdu neyêne îşaretkirin jî vê re jî avaniya ergatîf tê gotin (Dixon, 1994: 1). Kurmancî jî wekî zimanên Îranî xwedîyê du kokên lêkeran e. Di koka dema borî ya lêkerên têper de avaniya ergatîf û di koka dema niha ya lêkerê de jî avaniya akûzatîf heye.

Li ser devokên kurmancî xebatên spesîfik û yê gelenper jî berê ve hatine kirin. Zinar (2009: 16) devokên kurmancî di bin neh sernavan de disinifîne; Afrînî, Cizîrî, Sincarî, Behdînî, Hekarî, Şikakî, Bazidî, Botanî û Şemzînanî. Dîsa di beşên ziman û edebîyata kurdî de li ser devok yan jî bindevokan xebat hatine kirin ku hinekên wan li ser mintiqe yan jî bajaran in.” (wekî, Yıldız, 2019; Güneri, 2018) Ji bilî vê Matras (2017) xebateke berfireh li ser devokên kurmancî û soranî kirîye û gihîştîye hin sinifandinan. Li gor wê çemê Zapê soranî û kurmancî jî hev cuda dike. Dîsa çemê Firatê û behra Wanê jî di dîyarkirina devokên kurmancî de dîyarkerên coxrafîk in. Di vê xebata xwe de me senifandina Haig û Öpengin (2014) wekî referans girt ku li devokên kurmancî bi awayekî erdnîgarî senifandine. Wan devokên kurmancî di bin pênc beşan de sinifandine: devoka başûrê rojhilat, devoka başûr, devoka başûrê rojava, devoka bakur û devoka bakurê rojava. Di vê xebatê de bikaranîna avaniya ergatîf li gor devokan hatiye berawirdkirin. Sê devok hatine hîlbijartin; devoka başûrê rojhilat, devoka bakur û devoka başûrê rojava. Ji bo van devokan bi rêzê Beytuşebaba Şirnexê (Ş), navenda Mûşê (M) û navenda Semsûrê (S) hatine hîlbijartin. Armanc bi vê dabeşkirina devokan û axêveran ew e ku em bibinin ka axêverên ji hêla civakî ve di nav kategoriyên cuda de cihgirtî çawa avaniya ergatîf bi kar tînin. Dîsa bi dîtina van avaniyan ve em bikaribin ji hêla avaniyê ve sînorên avaniya ergatîf bibinin. Pirsên bi avaniya ergatîf re eleqedar bi tirkî ji axêveran hatine pirsîn û bersivên wan bi kurmancî hatine girtin. Dîsa jî ber sedemên duzimanî û nepisborbûna di kurmancî de, axêver ji hêla emr û zayendê de hatine senifandin. Axêver ji hêla emr ve wekî axêverên ciwan (C), navsere (N) û êxtîyar (Ê) û ji hêla zayendê ve jî wekî axêverên mêr (M) û yê pîrek (P) hatine senifandin. Pirsên bi avaniya ergatîf ve eleqedar jî beşa ewil hatine derxistin ku ev pirs alîkar dibin ku em cureyên bikaranîna ergatîfê bi awayekî berfireh bibînin. Pirsên ku ji bo pîvandina van taybetîyan hatine dîzaynkirin ev in: (1) Awayê bikaranîna cînavkan, (2) Awayê bikaranîna avaniya îzafeyê, (3) Pîvandina hîyerarşîya jîndarîyê, (4) Bikaranîna berkar beriya bikerê, (5) Awayê bikaranîna kirdeya hevpar (Ev pirs di pêveka vê xebatê de hatine dayîn.).

Çima ev xebat li ser kesên ku duziman in hatîye kirin divê li vê derê hinekî behsa rewşa wan bê kirin. Di civakên duzimanî de hin caran endamên wê civakê zimanê xwe yê zikmakî li gor zimanê serdest kêmtir hîn dibin an jî qet hîn nabin. Yanê, ev kesên duzimanî dikarin zimanê xwe yê ku ji hêla malbat û derdora wan ve tê axaftin li gor zimanê serdest kêmtir bizanibin. Di rewşeke bi vî awayî de pirskirika zimanê zikmakî dertê meydanê ku gelo zimanê zikmakî yê van kesan ew ziman e ku ew hakîmê wî ne lê ne zimanê malbat û derdora wan e; an ew ziman e ku kêmtir dizanin an jî qet nizanin lê zimanê malbata wan e? Mesela, gelo zimanê zikmakî yê kesekî kurd ku kurdî baş nizanê lê tirkî baş dizane û di her qadên jiyana xwe de bi kar tîne tirkî ye an kurdî ye? Eger zimanê zikmakî wekî wî zimanî bê terfîfkirin ku di wî de xwe herî baş îfade dike (Oruç, 2016: 318), wê gavê ji bo vî kesê ku behsa wî hatî kirin zimanê zikmakî tirkî ye. Di vê rewşê de gelo ji bo zimanê kurdî çî pênase divê bê kirin? Di encama hin xebatên di demên dawî de li YDAYê (Yekîtîya Dewletên Amerîkayê) li ser axêverên îspanyolî hatî kirin termeke nû ya bi navê zimanê mîras (heritage language) hatiye çêkirin. Ev term dikare ji bo hin axêverên kurdî-tirkî jî bê bikaranîn. Zimanê mîras wekî zimanê kesên ku zimanê hindikeyeke etnîk yan koçkirî bi kar tînin tê pênasekirin. Ev kes dikare zimanê serdest li gor zimanê din baştir bi kar bîne an jî herduyan di heman astê de bizanibe. Di heman demê de dibe ku zimanê hindike an jî yê etnîk qet nizanibe. Lê ji bo ku xebatên zimanê mîras bikaribe bimeşe divê herî kêmtir hinekî be jî wî zimanî bizanibe (Montrul, 2013: 169). Di vê xebata me de hemû axêverên me yê ciwan axêverên zimanê mîras bûn. Di heman demê de gelekî axêverên navsere jî di nav axêverên zimanê mîras de dikarin bêne nixandîn. Lewra ew bi Tirkî perwerde standine û li gelekî qadên jiyana xwe de bi tirkî didin û distînin.

Ev gotar ji destpêkek, du beşên sereke û encamê pêk tê. Di destpêkê de behsa rêbaza xebatê hatiye kirin. Di beşa yekem de li ser avaniya ergatîf di kurmançî de hatiye sekinîn û behsa îstîsna û dûrketinên ji avaniya ergatîf hatiye kirin. Di beşa duyem de, bi rêzê, taybetiyên di beşa yekî de hatî behskirin di devokên başûrê rojhilat, bakur û başûrê rojava de hatine pîvandîn. Di encamê de jî bikaranîna cuda hatine nixandîn.

2. Di Kurmançî de Avaniya Ergatîf a Kanonîk û Dûrketinên ji vê Avaniyê

Kurmançî xwediyê avaniya nîvergatîf e ku di zimanên Îranî yê wekî kurmançî, zazakî (Kırkan, 2021) de heye. Ev avaniya kanonîk ya ergatîf di bin du sernavan de tê dabêskirin: îşaretkirina pêbestên bingehîn û rêkkeftina bi lêkerê re. Ji bo îşaretkirinê du îşaret hene: îşareta rasterast û ya tewandî. Îşareta rasterast tu gireyî nastîne. Îşareta tewandî jî li gor zayend û hejmarê paşgireyên cuda distîne. Di avaniya ergatîf ya di kurmançî de kirde = berkar di rewşa rasterast de ne û biker di rewşa tewandî de ye, yanê kirde ≠ biker e. Dîsa rêkkeftin bi berkarê re çê dibe.

Îstîsnaya ewil ya avaniya ergatîf a kanonîk di kurmançî de ji ber avaniya lêkeran pêk tê. Hin lêkerên kurmançî wekî lêkerên kompleks tene terfîfkirin (Gündoğdu, 2015) ku her çiqas berkara wan ya tematik tine be jî avaniya ergatîf bi kar tînin. Lêkerên wekî, “nimêj kirin, bal dan, sond xwarin, mêze kirin,” ji van lêkeran in ku nikarin berkarên tematîk bistînin. Li gor Gündoğdu (2015), çima ku ev lêkerên unergatîf in (mene, lêkerên teneper yê ku kirdeya wan xwediyê rola agentîf (bikerî) ye) loma ev lêker di nava destebêjeya xwe ya lêkerî de xwediyê taybetîya teneperiyê ne. Yanî, em bêjin lêkera “mêze kirin” wexta di nava hevokê de tê bikaranîn ev lêker ji hêla analîza sentaktîkî ve wekî destebêjeya lêkerî tê senifandin. Çima ku

ev lêkereke kompleks e, yanê ji perçeyekê zêdetir perçên wê hene, ku ji tamamkera (complement) navdêrî “mêze” û lêkera sivik (light) ya “kirin”ê pêk tê, ev jî di nava xwe de tê analîzkirin. Li gor analîza Gündoğdu (2015) tamamkera navdêrî di nava wê destebêjeya lêkerî de wekî berkara lêkera sivik kar dike. Yanê pirsê çî “kir” li lêkera sivik ya “kir”ê bê pirsîn dê bersiv “mêze kir” be. Bi rastî ev analîza Gündoğdu (2015) heta cihekî bikaranînên avaniyên cuda bo lêkerên wekî “nêrîn, lehîstin, axivîn” terîf dike ku Celadet (Bedîr Han û Lescot, 2004: 121) ji bo van lêkeran dibêje, her çiqas ev lêker teneper bin jî di hin devokên rojhilatê de bi xeletî avaniya têperan (avaniya ergatîf) bi kar tînin. Em wexta van lêkeran dinêrin em dibinin ku ev lêker lêkerên unergatîf in. Yanê kirdeya wan bikerî (agentive) e. Ev jî dibê sebeb ku ev lêker wekî “min nêrî, min leyîst, min axivî” jî bêne bikaranîn. Disa di hin devokan de di şûna “Min nêrî / Ez nêrîm” de “Min mêze kir”; di şûna “min axivî / Ez axivîm” de “Min xeber da” tê bikaranîn. Heman rewş di Zazakî de jî heye (Yildiz, 2023). Di zazakî de lêkera “vazdayîş” (bazdan/revîn) avaniya ergatîf bi kar tîne. Lê di devoka Mûtkeyê de ev lêker wekî “vaştîş” (bezîn) tê bikaranîn. Wexta bê lêkera sivik (light) tê bikaranîn mimeleya teneperiyê dibine û wekî “E(rasterast) vaştî” tê bikaranîn (Yildiz, 2023). Heman tişt di kurmancî de jî heye ku me ji bo formên “axaftin” û “xebber dan”ê bi kar anî. Mînak “baz dan” û “bezîn” di kurmancî de ya ewil wekî “min baz da” ya duyem wekî “ez bezî(ya)m / min bezîya” tê bikaranîn. Bi min, çima ku ergatîvîteya kurmancî morfolojîk e (wekî mînak; cînavka veşerok ya “xwe” yê di dema borî de bi bikerê (agent) re rêkheftinê datîne: wekî “**min** tu dayî birayê **xwe**” (xwe referiyê “min” (biker)ê dike. Ev jî nişan dide ku ji hêla sentaktîk ve îşareta ergatîfê (min) û ya nomînatîfê (ez) wekî hevdu tevdigerin), yanê ji bîr sedemên sentaksî zêdetir îşaretkirinên morfolojîk yê cuda ne, loma hevokên teneper yê xwedî lêkerên sivik yê teper in ku lêkerên unergatîf in (xebber dan, baz dan, govend girê dan...) avaniya ergatîf bi kar tînin. Disa lêkerên unergatîf yê ne xwediyê lêkerên sivik in (wekî axaftin, bazdan, leyîstin) bi avaniya akuzatîf tene bikaranîn (wekî, ez axivîm, ez bazdam, (zazakî E vaştî), ez leystim). Di vê derê de pirseke wiha derdikeve pêşberî me, madem ev lêkerên unergatîf dibin sebeb ku avaniya ergatîf bê bikaranîn, çima ku formên wekî “ez bezîm” hene. Divê ew jî di formekê de sabît bimînin. Bi me sebebê vê jî her wekî Gündoğdu (2015) dîyar kirîye, ev lêkerên unergatîf wexta bi elementeke navdêrî û lêkereke sivik ve tene bikaranîn, din av xwe de dibin têper. Lê wexta ne di forma elementeke navdêrî û lêkera sivik de ne, ji hêla hin devokan ve hêj jî ji ber unergatîvîteya wan ew dibin sebebê avaniya ergatîf û ji hêla devokên din ve jî edî çima ku ji hêla formê ve têperîya xwe wînda dikin û tenê ji hêla meneyê ve unergatîf dimînin loma tercîh avaniya akuzatîf e. Ev tişteke normal e. Lewra me got ergatîvîteya kurmancî morfolojîk e. Bedirxan û Lescot (2014: 190) lêkerên kompleks yê unergatîf wekî têperîya nerasterast bi nav kirine (Dorleijn, 1996: 91). Mesela,

(1)

Min   ji   te   hez kir

1y.tew.   daçek   2y.tew.   hez kirin:DB.default

Ji (1)î jî tê fêmkirin ku her çiqas lêker berkareke rasterast nestîne jî yanê ne têper be jî biker tewîyane. Dîsa lêker forma default¹ de ye. Ji bo me tiştê girîng ev e ka gelo îstîsnayên vê hene yan na. Eger hebin gelo sedemên vê çi ne? Yanê, “min” gelo wekî ez hatiye bi kar anîn an na?

Îstîsnayeke din ya ergatîfa kanonîk jî ew e ku eger biker şexsê sêyem yê pirjimar be û berkar şexsê sêyem yê yekjimar be û biker bi awayekî baş nehatiye dîyarkirin an jî ji lêkerê dûr be, wê gavê cihê ku lêker bi berkarê re têkeve nava rêkkeftinê bi bikerê re dikeve nava rêkkeftinê (Bedir Xan û Celadet, 2004). Mesela,

(2)

Du	ciwan	hat-in	dikan-ê,	ji	dikandar	pakêt- ek	cixare	xwest-in
Hjm.	nvd.	hatin:DB- 3p	nvd.- tew.mê.	daç.	nvd.	nvd.- ndr.	nvd.	xwestin:DB- 3p

Di (2)yan de hevokên “Du ciwan hatin” û “(wan) ji dikandar pakêtek cixare xwest” bi hevdu re hatine bikaranîn. Loma kirdeya hevpar ya “wan” nehatiye bikaranîn. Di hevoka ewil de tu pirsgirêk nîne. Lê di hevoka duyem de berkara “pakêtek cixare” yekjimar e û bi awayekî dîrekt li hevokê zêde bûye. Divê li gor ergatîfa kanonîk lêkera vê hevokê “xwestin” yekjimar bihata kişandin. Lê çima ku bikera vê hevoka duyem “wan” nehatiye bikaranîn, yanê zêde ber çav nîne, loma rêkkeftin bi bikerê re pêk hatiye. Li gor Celadet (Bedir Han û Lescot, 2004: 314-315) wexta bikera bimantiq ya şexsê sêyem yê pirjimar neyê bikaranîn an jî ji lêkerê dûr be, wê gavê rêkkeftina pirjimar li ser lêkerê tê dîtin. Haig (2008: 231) ji bo vê mijarê terma rêkeftina pirjimar ya biker-domînant (A dominated plural agreement)” bi kar anîye. Ew (2008: 232-242) sebebê vê bi awayekî kûr vekolaye. Fikrên Haig (2008: 232-242) yê derbarê vê derketina ji sînoren avanîya ergatîf dikare bi vî awayî bê pûxtekirin; di dema borî de rêkeftin bi sê awayî çê dibe, bi berkara şexsê yekem yê yekjimar (wî ez dîtîm²), bi berkara şexsê duyem yê yekjimar (wî tu dîtî) û bi biker û berkara pirjimar ((wan) ew dîtî). Rêkeftina şexsê yekem yê yekjimar wexta ev tunebin pêk tê (min/te/me/we Rojîn dît) (Haig, 2008: 244). Ji bo rêkeftina pirjimar ya biker-domînant jî du prensîban pêş xistîye;

1. Prensîba Dûrbûnê: Îhtîmala rêkeftina pirjimar ya biker-dominant bi dûrbûnê ve zede dibe. (Haig, 2008: 136)
2. Girîngîya Berkar (Saliency): Girîngîya berkar ji hêla meneyê ve çiqas kêr be ew çiqas ihtîmala rêkeftina pirjimar ya biker-dominant pêk tê. (Haig, 2008: 139)

Wekî dawî ew (Haig, 2008: 244) dibêje divê rêkeftina pirjimar bi qanûnên gramatik ve neyê sînordarkirin ku di wan de ji ber meneya împersonalityê bandora faktorên semantik û pragmatik jî hene. Di vê beşê de tiştê ji bo me girîng ev e ku ka gelo rêkeftina pirjimar ya biker-domînant çawa derdikeve pêşberî me?

¹ Default yanê lêker tu paşgiri nastîne.

² Nivîskar xwe mînakî daye bo zelaltir be.

2.1. Di Avaniya Ergatîf de Cînavka Vegerok û ya Hevbeşîyê

Di kurmancî de hem cînaka vegerok hem jî ya hevbeşîyê tenê xwedîyê formekê ne. Ev cînavk ne ji hêla hejmarê, ne rewşê, ne jî zayendê ve bi navdêra nîşan didin ve nakevine nava rêkkeftinê. Di avaniya ergatîf de rewşa cînavkên *vegerok* û *hevbeşî* hinek cuda ye. Di avaniya akûzatîf de çima ku di navbera kirde-biker û lêkerê de rêkkeftin heye û çima ku ev cînavk nikarin wekî kirde û biker bêne bikaranîn loma tu pirsgirêka rêkkeftinê nîne. Yanê di avaniya akuzatîf de hem kirdeya lêkera têneper (kirde (subject)) hem jî kirdeya lêkera têper (biker (agent)) bi lêkerê re rêkkeftinê datînin û çima ku cînavka hevdu nikare bibe biker û kirde loma tu pirsgirêka rêkkeftinê tune. Lê di avaniya ergatîf de çima ku di navbera berkar û lêkerê de rêkkeftin heye, loma cînavkên vegerok û hevbeşîyê divê bi lêkerê re têkevîne nava rêkkeftinê. Rewşa rêkkeftina van cînavkan di avaniya ergatîf de bi lêkerê re bi vî awayî ye;

(3)

Min xwe dît

1y.tew. cînavka vegerok dîtin:DB.default

(4)

Wan xwe dît

3p.tew. cînavka vegerok dîtin:DB.default

(5)

Elî û Ehmet hat-in, televîzyon vekir-in û di xwe dît-in
TVyê denvd.ra gihan nvd.ra hatin:D nvd.rast. vekirin:D gi daç cînav dîtin:D
st. ek st. B-3y B-3y. h. nvd.- ka B-3y
tew.m vejer
ê. daç. ok

(6)

Me hevdu dît

1p.tew. cînavka hevbeşîyê dîtin:DB.default

(7)

We hevdu dît

2p.tew. cînavka hevbeşîyê dîtî:DB.defatult

(8)

Elî û Kenan hat-in bajêr û li bajêr hevdu dît-in

Nvd.rast gih Kenan.ras hatin:DB nvd.tew gih daç. cînavka dîtî:DB
. . t -3p . . nvd.tew hevbeşîyê -3p
ê

Di (3) û (4)yan de cînavka veegerok û di (5) û (6)an de cînavka hevbeşîyê her çiqas refereyê bikerên yekjimar û pirjimar bikin jî formên xwe parastine û bi lêkerê re rêkfeftina wan yekjimar e. Di (5)yan de cînavka veegerok û di (8)an de cînavka hevbeşîyê bi lêkerê re rêkfeftineke pirjimar danîne. Lê ev pirjimarî ne ji ber cînavkên veegerok û hevbeşîyê ye lê ji ber wê îstîsnayê ye ku jorê behsa wê hate kirin. Ew îstîsna ku wextê biker şexsê sêyem yê pirjimar û berkar şexsê sêyem yê yekjimar be û biker bi awayekî baş neyê guvaştin rêkfeftin di navbera biker û lêkerê de pêk tê. Ev jî nîşanê me dide ku di mînakên (5) û (8)an de cînavkên veegerok û hevbeşîyê di hukmê şexsê sêyem yê yekjimar de ne. Wekî dawî dikare bê gotin ku cînavkên veegerok û hevbeşîyê di sentaksa kurmancî de hukmê şexsê sêyem yê yekjimar de ye.

2.2. Îzafê di Avaniya Ergatîf de

Avaniya îzafeyê di zimanên Îranî de ji bo çêkirina frêzên navdêrî têne bikaranîn. Ji bilî nîşandêr û hejmaran hemû pêbest pey navdêra eslî tîne. Tenê nîşandêrên îzafeyê ji hêla rewş, hejmar û zayendê ve tîne kişandin. Navdêra eslî û hemû pêbestên din di nav xwe de xwedîyê avaniyekê ne. Di navbera hejmara navdêra eslî ya avaniya îzafeyê û lêkerê de rêkfeftin heye. Ev rewş di avaniya ergatîf de jî xwe dide der. Mesela,

Mînak:

(9)

Keç-a me berx-ên we dît-in

nvd.-îzf.mê. 1p.tew. nvd.-îzf.pirhejm. 2p.tew. dîtî:DB-3p

(10)

Kûçik-ê me berx-a we xwar

nvd.-îzf.nêr. 1p.tew. nvd.-îzf.mê. 2p.tew. xwarin:DB.3y

Di (9)an de lêker di dema borî de hatiye kişandin. Loma avaniya ergatîf heye. Berkara vê hevokê “berxên we” ye ku navdêra wê ya eslî “berx” bi pirjimarî hatiye kişandin. Loma jî lêker pirjimar hatiye kişandin. Di (10)yan de jî avaniya ergatîf heye. Di navbera berkara yekjimar “berxa we” û lêkerê de rêkfeftin heye.

Wekî dawî dikare bê gotin ku avanîya îzafeyê ji bilî nîşandêran û hejmarên bi tenê navdêra eslî re tê bikaranîn tu carî di bin bandora rewş û zayendê de namîne. Lê ji hêla hejmar ve hejmara navdêra eslî ya avanîya îzafeyê bi lêkerê re di nava rêkkestinê de ye.

2.3. Hîyerarşîya Jîndarîyê di Avanîya Ergatîf de

Hemû navdêr an jî cînavk ji hêla wateya xwe ve di bin hin kategorîyan de kom dibin. Kategorîzasyona ewil cudakirina navdêran wekî navdêrên xwerû û cînavk e. Paşê cînavk jî di nav xwe de pêşî dibin du beş: yên yekjimar û yên pirjimar. Her yek ji van herdu kategorîyan jî xwediyê sê binbeşan in ku ew jî şexsê yekem, yê duyem û yê sêyem in. Kategorîya navdêrên xwerû jî ji hêla taybetiyên xwe yê bikerî û berkarî yên ji hêla me'neyî ve pêşî di bin beşên navdêrên taybet û navdêrên cîns de tene senifandin. Navdêrên taybet ew navdêrên ku ji bo wan hebûnan tene bikaranîn ku di nav hebûnê de ji bilî wan tiştêkê din tune. Yanê em bêjin navdêra "Sînem"ê navdêreke taybet e û di nav hebûnê de wexta "Sînem" tê gotin tenê ew tê qestkirin. Navdêrên cîns jî wekî navdêrên însanan, yên heywanan û yên nejîndaran tene senifandin. Ji bo nîşadana dereceya bikerî û berkarîya wan ya ji hêla me'neyî ve ev senifandina navdêr û cînavkan tê çekirin. Ji bo vê jî bêjeya hîyerarşîya jîndarîyê tê bikaranîn. Di tabloya jêrîn de navdêr û cînavk hatine senifandin. Yê nêzikê aliyê çepê ne ji hêla bikerîyê ve, û yê nêzikê aliyê rastê jî ji hêla berkarîyê ve bihêztir in.

Tablo 1: Hîyerarşîya Jîndarîyê

Cînavk			Navdêr			
Şexsê yekem yê yekjimar û yê pirjimar	Şexsê duyem yê yekjimar û yê pirjimar	Şexsê sêyem yê yekjimar û yê pirjimar	Navdêrên Taybet	Navdêrên Cîns		
				Jîndarên însan	Jîndarên neînsan	Yên nejîndar

(Kroeger, 2005: 109).

Navdêrên li gor vê tabloyê hatine senifandin dibe ku ji hêla îşaretên rewşê ve cuda bêne îşaretkirin. Li gor pirî zanyaran îşaretkirina navdêr û cînavkan li gor asta xwe ya wateyî nêzîkbûn bo bikerî û berkarîyê nîşan didin. Lewra, navdêrên nejîndar gelek nadîr di hevokên têper de xwediyê taybetîya bikerîyê ne. Di rewşeke wiha de îhtîyaca îşaretekê bo vê navdêrê zêdetir e. Lê navdêrên însanan yanê çima ku xwediyê wateya bikerîyê ne, loma wextê bê îşaret tene bikaranîn li gor navdêrên din zêdetir îhtîyac bi îşaretekê hîs dikin (Kroeger, 2005: 109). Ji kurmancî meriv dikare vê mînakê bide;

(11)

Sinem şikand

nvd.rast. şikandin:DB.default

(12)

Dar ket û dar-ê ew kuşt

nvd.rast ketin:DB gih. nvd.-tew.mê. cnv.3y.rast. kuştin:DB

Di mînaka (11)an de, “Sînem” çima ku navdêreke jîndar e û ji hêla hîyerarşîya jîndariyê ve zêdetir biker e, loma nehatiye îşaretkirin. Lê di (12)an de “dar” çima ku navdêreke ne jîndar e loma ji hêla hîyerarşîya jîndariyê ve nêzikê berkarîyê ye, loma jî hatiye îşaretkirin.

Di kurmancîya nivîskî de faktoreke wiha ya berbiçav tune. Lê her wekî tê zanîn di gelek devokan de hem navdêrên xwerû hem jî cînavk hin caran cuda tene îşaretkirin. Ji bo ku ev taybetîya hîyerarşîya jîndariyê bê pîvandî û bê dîtî ka gelo heta cihekê ev taybetî li ser îşaretkirina pêbestan bibandor e yan na, wê di vê çarçoveyê de daneyên vê xebatê bêne analîzkirin.

2.4. Bikaranîna Berkarê Berîya Bikerê

Di kurmancî de bikaranîna berkarê berîya bikerê, sentakseke zêde tê tercîhkirin nîne. Lê eger berkar binhevokek be, gelek caran berîya bikerê tê bikaranîn. Di avaniya ergatîf de ev rewş hinekî zehmettir e. Bikaranîna berkarê berîya bikerê di avaniya ergatîf de mijarek e ku divê lêkolîn li ser bê kirin. Di cînavkan de hema bêje berkar tu carî berîya bikerê nayê bikaranîn. Di nivîsê de jî bikaranînen bi vî awayî gelekî marjînal in (Dorleijn, 1996: 91-92). Dîsa ji bo avaniya biker-berkar-lêker wekî berkar-biker-lêker bê guherandin divê pey berkarê axêver bisekine û bi wî awayî guvaş bê kirin (Haig, 1998: 161). Bi vî awayî bikaranîn jî bipirsgirêk e. Lê binhevokên berkar dikarin berîya bikerê bêne bikaranîn û rêkkeftina di navbera binhevoka berkar û lêkerê de jî berdewam dike. Dîsa eger di hevoka berîyê de referansek hebe ji bo biker, bêyî ku biker û berkar bê bikaranîn, tenê ji paşgireyan rêkkeftina bi berkarê re tê fêmkirin. Mesela,

(13)

Ez, Sînem-ê dît-im*

1y.rast. nvd.-tew.mê. dîtin:DB-1y

(14)

Ew jin-a ku doh şer kir, min dît

nîş.rast. nvd.-îzf.mê. gih. hok. nvd. kirin:DB.default 1y.tew. dîtin:DB.default

(15)

Ew jin-ên ku doh şer kir-in, min dît-in

nîş.rast. nvd.-îzf.pirhejm. gih. hok. nvd. kirin:DB-3p 1y.tew. dîtin:DB-3p

(16)

Xwedê bavê min ra qet qebûl da-m-e miskînê mêrê heram
neke, (Şakiro)

hevoka ewil dayîn:DB-1y- Biresera duyem
paş.nîşandanê

Di (13)an de bikaranîna çewt ya berkara cînavk berîya bikerê, di (14) û (15)an de bikaranîna berkara binhevok ya yekjimar (14) û pirjimar (15) berîya bikerê hene. (16) jî mînak e ji bo wê rewşê ku biker ji hevoka ewil tê fêmkirin, berkar ji rêkkeftinê tê fêmkirin û di van hevokan de bê ku biker û berkar bê bikaranîn hevok dikare bê bikaranîn.

2.5. Biker û Kirdeya Hevpar di Avaniya Ergatîf de

Di kurmançî de çima ku lêkerên binhevokan jî wekî lêkerên hevokên sereke têne kişandin, loma ji bo herduyan jî pêdivî bi biker an jî kirdeyê heye. Mesela,

(17)

Ez di-xwaz-im tu bi-ç-î

1y.rast. pêş.DN-xwastin:DN-1y 2y.rast pêş.sub.-çûn:DN-2y

Wextê du hevok bi hevdu re têne bikaranîn û di avaniya akûzatîf de ne, bikaranîna kirde an jî bikera wan ya hevpar ji bo carekê bêpirsgirêk e. Lê di avaniya ergatîf de çima ku biker cuda tê îşaretkirin û rêkkeftin bi berkarê re çê dibe loma biker an kirdeya hevpar dibe sebebê tevlihevîyan. Ji bo kirde an bikera hevpar di kurmançî de ev dikarin bêne gotin: (i) eger herdu hevok ji hêla têperî û teneperîyê ve wekî hevdu bin kirde an bikera hevpar dikare bê bikaranîn; (ii) di şexsê sêyem de kirde an bikera hevpar berbelav e lê di şexsê duyem û yekem de gelek nadîr e; (iii) entegrasyona hevokan eger zêde be dibe ku kirde an bikera hevpar bê bikaranîn (Haig, 1998: 163). Mesela,

(18)

Min xwarin xwar û (ø) nimêj kir

1y.tew. nvd. xwarin:DB.default gih (ø) nvd. kirin:DB.default

(19)

Ez çû-m min nan kirî

1y.rast. çûyîn:DB-1y 1y.tew nvd. kirîn:DB.default

(20)

Ew çû nan kirî

3y.rast. çûyîn:DB.default nvd. kirîn:DB.default

Di (18)an de herdu hevok têper in loma kirdeya hevpar tê bikaranîn. Di (19)an de hevokê têper ya din têneper e. Şexsê yekem hatiye bikaranîn. Loma kirdeya hevpar nehatiye bikaranîn. Di (20)an de dîsa têperîya hevokan wekî ya (19)an e lê şexsê sêyem hatiye bikaranîn. Ev bikaranîn pêkan e. Bi taybetî di mînaka (19)yan de problem dertên. Di mînakên wiha de cudahiya devokî dertê meydanê.

Varyasyonên mînaka (19)an bi vî awayî dikarin derkevin pêşberî me;

(21)

Min çû nan kirî

1y.tew. çûyîn:DB.default nvd. kirîn:DB.default

(22)

Ez çû-m nan kirî-m

1y.rast. çûyîn:DB-1y nvd. kirîn:DB.-1y.

Di (21)î de berkara lêkera têper wekî kirdeya hevpar hatiye bikaranîn û di (22)yan de kirdeya lêkera têneper wekî kirdeya hevpar hatiye bikarann û rêkkeftinê bi lêkera têper re di dema borî de danîye. Ev avanî avanîya akuzatîf e ku ji hêla axêverê vê xebatê ve ev herdu avanî jî hatine bikaranîn.

Atlamaz (2012) di teza xwe ya li ser avanîya ergatîf ya mintîqa Semsurê li ser vê mijarê bi hurgilî sekinîye. Ew di vê xebata xwe de li ser sebebê avanîya ergatîf sekinîye û mijarê di çarçoveya gramera hilber de nirxandiye. Wî ev mijara bikera hevpar di bin serenava koordînasyona bêdenge (unbalanced coordination) de bi awayekî berfireh nirxandiye. Li gor wî mînaka (22)an ne pêkan e (Atlamaz, 2012:90). Mînaka (19)an çima ku kirde hevpar nehatiye bikaranîn loma nîqaşê li ser wê avanîyê nekirîye. Ew zêdetir li ser avanîya (57)an sekinîye. Li gor wî (Atlamaz, 2012: 130) koordînasyona du destebêjeyên kêşanî (clause) di asta destebêjeya demî (TP) de pêk tê. Dîsa ev koordînasyon di asta destebêjeya lêkerî de jî di vê devokê de pêk tê. Ew îddîa dike ku ev koordînasyon koordînasyoneke hîyerarşikî ya avanîyî ye lê ne koordînasyoneke rast e. Lê her çiqas Atlamaz (2012) îddîa bike ku mînakên wekî (22)ya ne pêkan be jî di nav axêverên ciwan de ev avanî gelekî berbelav e. Fikrê me yê derbarê vê mijarê de dê di encamê de bê nirxandin.

Bülbül (2019: 268) dîyar dike ku hin lêkerên kurdî ji bo meneya aspekt û raweyê bidin têne bikaranîn. Lêkera çûnê jî yek ji wan lêkeran e ku Bülbül (2019: 268) derbarê wê de wiha dibêje; “Lêkera çûnê dema ku di demên borî da tê bikaranîn, wateya espektîf li lêkera bingehîn zêde dike û bidawîbûn (terminative) anku temambûna lêkera bingehîn bi me dide zanîn.” Bi rastî di vê gotara xwe e nivîskar li ser xalên gelekî girîng sekinîye di derbarê hevokên kompleks yên kurdî de. Di vê xalê de jî tesbîteke baş hatiye kirin. Yanê lêkera “çûn”ê meneya aspektê dide. Wexta meneya aspektê bide wekî lêkereke alîkar tê bikaranîn û êdî ji hukmê lêkera sereke dertê. Ji bo wê jî mînak (2)yan dikare bi vî awayî jî di gelekî devokan de bi rehetî bê bikaranî “Min çû nan kirî.” Ji xwe Atlamaz (2012) jî di teza xwe ya masterê de bi perspektîfa gramera genetîf ve pêkanîya vê avanîyê bi serekebûna lêkera sereke ve terîf kirîye. Lê di vê derê de divê behsa vê xalê jî bê kirin, Bülbül (2019: 268) ji bo lêkera kirine vê jî lê zêde dike, “Di kurmançî da hin lêker hene ku her çiqas di eslê xwe da, ne lêkerên espektîf û modal bin jî, di hinek bikaranînan da dikarin ji bo rolên espektîf û modal bîn bikaranîn... Weku me got lêkerên rabûn, lêxistin û çûnê jî di hinek rewşan da ne di wateya xwe ya bingehîn da lê bi lêkereka din da tîn bikaranîn û wê rola espektîf û modal bi cih tînin.” Yanê ev lêker her wext di rola aspekt û raweyê de nînin. Xala ku ez dixwazim behs bikim ev e ku me wexta vê xebatê kir, me ji axêveran xwest ku bila ji me re hevokên tirkî wergerînin kurdî. Yanê hevoka "Ez çûm min nan kirî" wergera vê hevokê bû "Gittim ekmek aldım". Di vê hevoka tirkî de aspekta bidawîbûnê tune. Aspekta bidawîbûnê ya vê hevokê bi tirkî ev e “Yiyiverdim”. Loma em dikarin bêjin ku axêverên me di meneya aspekta bidawîbûnê de ev hevok bi kar neanîne. Lê dîsa her wekî li jêrê ji mînakên me jî dê bê dîtîn, hem form “min çû nan kirî” hem jî “ez çûm nan kirim” hene. Ji bo wan şîroveya me di encamê de ye.

2.6. Cottewang di Avanîya Ergatîf de

Di avanîya ergatîf de îşaretkirin kirde=berkar û biker≠berkarê ye û rêkkeftin bi berkar re heye. Lê di hin devokên kurmançî de û di hin zimanên Îranî yên rojhilatî de jî (Payne (1979; 1989)) ev avanî hinek guherîye û îşaretkirin bi vî awayî guherîye: kirde≠berkar, biker=berkar, û rêkkeftin ji holê rabûye û ketiye forma defaultê. Mesela,

(23)

Ez çû-m

1y.rast çûyîn:DB-1y

kirde lêker

(24)

Mîn te dît

1y.tew. 2y.tew. dîtîn:DB.default

biker berkar lêker

Di (23)yan de kirde rewşa rasterast de hatiye îşaretkirin. Lê di (24)an de her çiqas divê berkar di rewşa rasterast de bihata îşaretkirin û divê bi lêkerê re têketiba nava rêkkeftinê jî, lê rewş di cottewangê de ne wisa ye. Berkar tewîyaye û rêkkeftina bi lêkerê re hunda kiriye.

Haig (2015: 13) dibêje her çiqas guherîneke bi vî awayî çêbe jî çima ku kirde≠bikerê ye loma hêj jî avaniya ergatîf parastî ye. Matras (1997: 620) dibêje sebebê vê guherînê navzimanî ye. Lê Dorleijn (1996: 132) û Matras (1997: 620) dibêjin sebebê vê guherînê jiholêrabûna cudahiya rewşa rasterast û ya tewandî ya di cînavkan de ye. Yanê şexsê sêyem yê pirjimar yê rasterast “ew” û yê tewandî “wan” forma “(e)wan(a)” de bûne yek. Paşê notrbûna şexsê duyem yê yekjimar di “ti”, “te” û “tu” de, û wekî dawî bikaranîna şexsê sêyem yê yekjimar “ew”, “wî” û “wê” di şûna hevdu de wekî sebebê eslî yê cottewangê hatine dîtin. Tê dîtin ku şexsê yekem û yê duyem yê pirjimar ew cînavk in ku herî zêde li hemberî vê notrbûnê li ber xwe dane. Ji bilî van Gündoğdu (2017) jî behsa vê mijarê dike. Li gor wî kontakta zimanê kurdî bi tirkî û ermenkî re û faktorên navzimanî bûne sebeb ku avaniyên wekî cottewang bêne bikaranîn. Li gor wî çima ku avaniya ergatîf a kurmancî morfolojîk e û çima ku gelekî zimanên îranî yê wekî farisî û gîlanî (sorani jî di nav de (nîşeya nivîskar)) berê xwedî avaniya ergatîf bûn lê niha xwediyê avaniya akuzatîf in, dîsa çima ku avaniyên wekî cottewang û rêkkeftina bikera şexsê sêyem yê pirjimar bi lêkerê re (bnr. Mînaka (2)yan ya jorê) di kurmancî de hene, loma li gor wî bi awayekî xwezayî û bi bandora kontakta zimanî ve avaniya ergatîf diguhere ber bi avaniya cottewang ve.

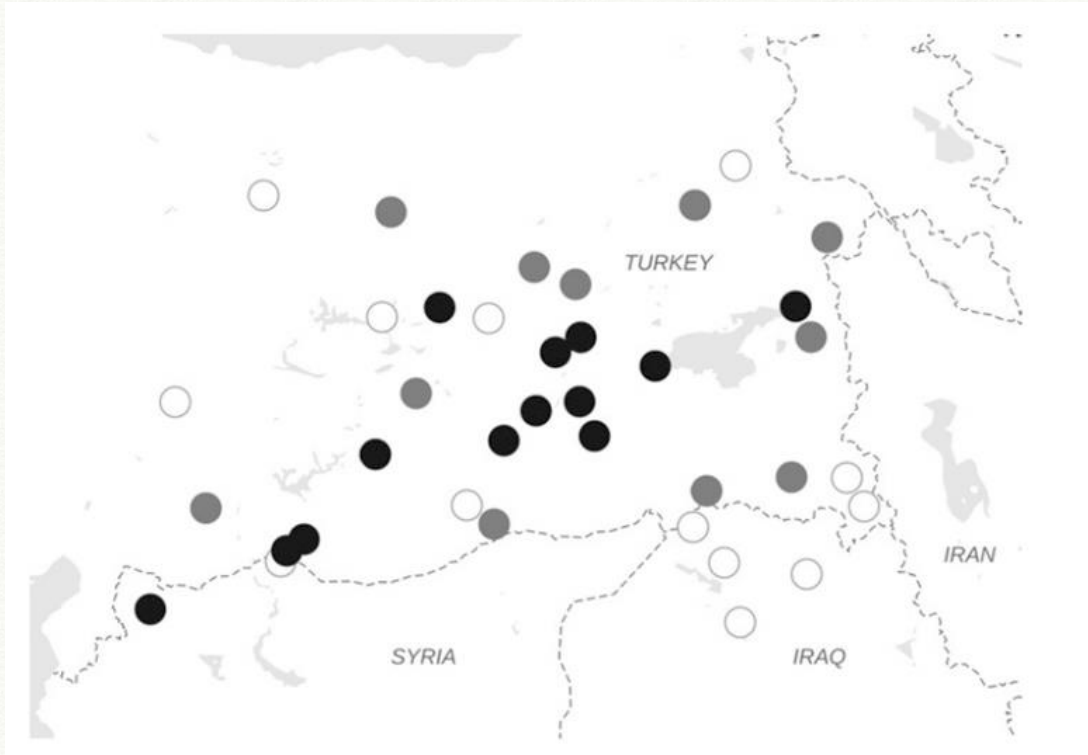
Cottewang her çiqas wekî fenomeneke van dawîyan bê dîtin jî di hin kulamên berê yê kurmancî de jî li hin cihan ev avaniya tê dîtin. Mesela,

(25)

Min	te	dît-bû	nava baxça gul sosina da
1y.tew.	2y.tew	dîtin:KDB-bûn.	...
Biker	Berkar		

Ev kulam kulameke berê ya kurmancî ye ku ji hêla Rustemê Îsko ve hêj salên ewil yê derketî hatiye gotin. Di vê derê de avaniya cottewang heye lê wexta em dewama kulamê dinihêrin em dibînin ku kulam wiha dewam dike; “Ez ne dîn bûm, te ez dîn kirim, te ez helandim, te ez maşandim, yar,”. Yanê esas avaniya ergatîf bi temamî tê bikaranîn lê di destpêka kulamê de avaniya cottewang tê bikaranîn. Ev mînak hem îddiayên Matras (1997), Dorleijn (1996) hem jî yê Gündoğdu (2017) yê derbarê bandora navzimanî de heta cihekî piştrast dike. Lewra em dibînin ku berkar şexsê duyem yê yekjimar “te” ye û Matras û Doleijn îddiayên dikin ku ev cînavk ji forma dualî (rasterast û tewandî) dûr dikevin û dibine formek. Dîsa wekî Gündoğdu (2017) îddiayê dike avaniya ergatîf morfolojîk e yanê guherînê îşaretkirina pêbestan û rêkkeftina wan ya bi lêkerê re bi pirani di meneyê de nabe sebebên tevlihevîyê. Loma di vê mînakê de hem ergatîfa kanonîk hem jî cottewang bi rehetî bi hev re hatine bikaranîn. Em ê jî di çarçoveya mînakên heremên analîzkirî de pey van avaniyan bikevin.

Gündoğdu (2022) di xebata xwe ya “Case in Kurdish” (Di Kurdî de Rewş) de li ser avaniya berkara avaniya ergatîf sekiniye û nexşeyekê belavbûna berkarê daye. Nexşe ev e.

Nexşe 1: Di kurmancî de forma berkarê di dema borî de. (Yên reş: destebêjeya navdêrî tewadî ye; yên sipî: rasterast; gewr: tevlihev) (Gündoğdu, 2022)

Ji vê nexşê jî tê fêmkirin ku cottewang di kurmancî de gelekî berbelav e. Dîsa li hin cihan (yên gewr) hem cottewang hem jî avanîya ergatîf ya kanonîk tê bikaranîn.

2.7. Sînorên Guherînên Avanîya Ergatîf

Îşaretkirina pêbestên bingehîn yên hevokê dibe ku bi çar awayî bê kirin:

- (1) biker-tewandî, berkar-rasterast
- (2) biker -tewandî, berkar-tewandî
- (3) biker-rasterast, berkar-rasterast
- (4) biker-rasterast, berkar-tewandî

Ji van (1) îşaretkirina avanîya ergatîf ya tam e, (2) îşaretkirina avanîya ergatîf ya cottewangê ye, (4) îşaretkirina avanîya akûzatîf e.

Ji bilî îşaretkirinê, rêkfeftina pêbestan bi lêkerê re jî bi sê ihtîmal derdikevin pêşberî me:

- (1) Rêkfeftina bi bikerê re
- (2) Rêkfeftina bi berkarê re
- (3) Bêrêkfeftin (forma default)

Rêkfeftina (1)î ji bo avanîya akûzatîf, ya (2)yan ji bo ergatîf û ya (3)yan ji bo cottewangê tê bikaranîn (Haig, 1998: 169-70).

Îhtîmalên îşaretkirina pêbestên bingehîn yên hevokê û rêkfeftina wan ya bi lêkerê re bi vî awayî ne:

Tablo 2: Îşaretkirina Pêbestan û Rêkkeftinên Muhtemel

	Biker	Berkar	Rêkkeftina bi lêkerê re	Avanî
(1)	Nominatîf (rasterast)	Akuzatîf (tewandî)	Rêkkeftin bi bikerê re	Avanîya Akûzatîf
(2)	Ergatîf (tewandî)	Absulatîf (rasterast)	Rêkkeftin bi berkarê re	Avanîya Ergatîf
(3)	Ergatîf (tewandî)	Absulatîf (rasterast)	Rêkkeftin bi bikerê re	rêkkeftina çewt ya muhtemel
(4)	Nominatîf (rasterast)	Akuzatîf (tewandî)	Rêkkeftin bi berkarê re	rêkkeftina çewt ya nemuhtemel

(1) avanîya akûzatîf e ku di kêşana koka dema niha ya lêkerên kurmancî de heye; (2) avanîya ergatîf e ku di kêşana koka dema borî ya lêkerên kurmancî de heye.; (3) rêkkeftineke çewt e lê di kurmancî de wextê biker şexsê sêyem yê pirjimar, berkar şexsê sêyem yê yekjimar be û biker bi awayekî baş nehatibe guvaştin (bnr. Mînaka (2)yan wê gavê ev avanî dertê meydane. (4) di tîpolojîyê de avanîyeke nepêkan e. Gündoğdu (2017: 53) derbarê îşaretkirina avanîya (1)î analîzê kirîye û vê mînakê wekî ji bo di dema borî de avanîya akuzatîf bi kar anîye:

(26)

Genç-ek	mîna Ismaîl û Ömer	bûk-ê	di-bir- Ø
Navdêr-ndyr.rast.	Raveker	Navdêr-tew.	Pşg.berd.-birin:DB.-default

Li gor wê biker “gencek” di rewşa rasterast de hatîye bikaranîn û berkar tewîyaye. Dîsa biker û lêker di rêkkeftinê de ye. Li gor wê ev avanîya akuzatîf e ku di dema borî de tê bikaranîn. Bi me di vê mînakê de xeletîyek heye. Lewra biker her çiqas “gencek” be jî lê hemû destebêjeya navdêrî ne ew e. Lewra ew navdêra eslî “gencek” bi ravebera “mîna Ismaîl û Ömer” hatiye ravekirin. Loma jî ew paşgira -ek her çiqas paşgira nedîyarîyê be jî, di wê derê de paşgira îzafeyê ketiye. Loma ev wekî rasterast nikare were nirxandin. Her wekî ji xebatên qadê (Yonat, 2022) jî tê zanîn wexta navdêra eslî ya avanîya îzafeyê bi destebêjeyê daçekî (di vir de “mîna Ismaîl û Ömer”) tê ravekirin an jî hin caran bi elementeke din a raveker tê ravekirin eger navdêra eslî (di vir de “gencek”) paşgira nedîyarîyê standibe, dibe ku ew bi tena serê xwe têrê bike ku fonksiyona girêdanê ya îzafeyê bi cih bîne. Her çiqas zayend ji holê rabe jî ev paşgira nedîyarîyê -ek fonksiyona girêdanê ya îzafeyê bi cih tîne. Ji bo wê em dikarin bêjin ev mînak nikare ji bo avanîya akuzatîf di dema borî de were dayîn. Lê ji mînakên me yê jêrê ji bo vê mînak henin (bnr. Mînaka (46) û (60)an) ku ji hêla hin axêveran ve tê bikaranîn.

Wextê guherîna avanîya ergatîf di kurmancî de tê teqîbkirin, ewil em dikarin behsa cottewangê bikin. Dîsa îşaretnekirina navdêrên nêr dibe sebab ku wextê biker navdêreke nêr be wekî ergatîf neyê tewandin. Ji bilî van hin cînavk di gelek devokan de êdî xwedîyê formeke sabît in ji bo hem rewşa rasterast hem jî ya tewandî. Wekî dawî em dikarin behsa bitemamî rabûna avanîya ergatîf bikin ku Dorleijn (1996) di xebata xwe de behs dike ku li herêma Dîyarbekirê êdî di şûna avanîya ergatîf de avanîya akûzatîf di dema borî de tê bikaranîn.

3. Analîza Avanîya ergatîf di Devokên Kurmancî yên Başûrê Rojhilat, Bakur û Başûrê Rojava de

3.1. Avanîya ergatîf di Devoka Başûrê Rojhilat de

Di vê beşê de bikaranîna avanîya ergatîf di devoka başûrê rojhilat de dê bi hûrgilî bê nirxandin.

3.1.1. Cînavk di Avanîya Ergatîf de

Cînavkên tewandî yên di vê devokê de tene bikaranîn, ji bilî şexsê duyem yê pirjimar û şexsê sêyem yê pirjimar wekî kurmancîya nivîskî ye. Şexsê duyem yê pirjimar yê tewandî “hewe” û şexsê sêyem yê pirjimar yê tewandî “Ewa(n)” e. Ergatîfa tam di cînavkan de heye. Dîsa îstîsnaya ku behsa wê hate kirin jî heye ku ew îstîsna ev bû: Dema biker şexsê sêyem yê pirjimar be û berkar şexsê sêyem yê yekjimar be û biker bi awayekî baş nehatibe guvaştin, cihê ku lêker bi berkar re têkeve rêkkeftinê bi biker re dikeve rêkkeftinê.

(27) (Ş.Ê.M.), (Ş.C.P.)³

Ewa ew dît-in

3p.tew. 3y.rast. dîtin:DB-3p

Her wekî ji mînakê jî tê fêmkirin, biker “ewa” şexsê sêyem yê pirjimar e, berkar “ew” şexsê sêyem yê yekjimar e, cihê ku lêker bi berkara yekjimar re rêkkeftinê dayîne bi bikera pirjimar re rêkkeftin danîye.

3.1.2. Avanîya Îzafeyê di Avanîya Ergatîf de

Di avanîya ergatîf de wextê pêbest avanîya îzafeyê bin, navdêra eslî ya avanîya îzafeyê ji hêla rekkeftina bi lêkerê re wekî navdêrên bi tena serê xwe hatî bikaranîn tevdigerin. Ev jî wekî kurmancîya standart e.

(28) (Hemû Axêver)

Kur-ê min keç-a te dit

nvd.-îzf.nêr. 1y.tew. nvd.-îzf.mê. 2y.tew. dîtin:DB.default

(29) (Hemû Axêver)

³ Ş: Şirnex, M: Mûş, S: Semsur, Ê: Êxtîyar, N: Navsere, C: Ciwan, P: Pîrek, M: Mêr. Rêz dê bi vî awayî be; Bajar, Emr û Zayend.

Zava-yê Ehmet say-êd gund-î dît-in

nvd.-îzf.nêr. nvd.nêr. nvd.-îzf.pirhejm. nvd.-tew.nêr. dîtin:DB-pirhejmar

Di (28)an de berkar “keça te” çima ku yekjimar e, lêker jî yekjimar hatiye kişandin û di (29)an de çima ku berkar pirhejmar e, loma jî lêker pirhejmar hatiye kişandin.

3.1.3. Hîyerarşîya Jîndarîyê di Avaniya Ergatîf de

Di vê devokê de axêver di îşaretkirina pêbestên bingeşîn yê avaniya ergatîf de di bin bandora hîyerarşîya jîndarîyê de nemane. Tenê axêvera ciwan ya pîrek hem navdêrên mê yê ku mecbûrî divê bêne tewandin netewandî ye. Bi me ev jî ji ber hîyerarşîya jîndarîyê ye.

(30) (Ş.C.P.)

Bûk Sînem dît

nvd.rast.mê. nvd.rast dîtin:DB.default

Her wekî ji mînakê jî tê fêmkirin, navdêra mê ya “bûk”ê çima ku ji hêla wateya xwe ve dîyar e, loma axvêra ciwan ya pîrek ew netewandîye. Lê dibe ku ev ji ber sebebên din yê wekî bandora akuzatîfîyê di dema niha ya kurmançî û di hemû demên tirkî de be.

3.1.4. Kêşana Berkar Berîya Biker di Avaniya Ergatîf de

Di vê devokê de navdêr wextê bi serê xwe têne bikaranîn an jî pêbest cînavk bin, di avaniya ergatîf de berkar nikare berîya bikerê bê bikaranîn. Lê wextê berkar binhevokek be, wê gavê berkar berîya bikerê tê bikaranîn û di navbera berkar û lêkerê de jî rêkkeftin tê parastin. Wekî:

(31) (Ji bilî (Ş.C.M.) û (Ş.C.P.) Hemû Axêver)

Ew jinik-ê duhî şer kir-î mi dît-in

Nîş.rast.Pirhejm. nvd.- hok nvd. kirin:DB- 1y.tew. dîtin:DB-
îzf.pirhejm. partîkel 3p

Her wekî ji mînakê jî tê fêmkirin, berkar ev binhevok e “ew jinikê duhî şer kirî” û ev pirjimar e. Ev berkar berîya bikera “mi” hatiye bikaranîn û lêkera “dîtin”ê jî bi berkarê pirjimar re ketiye nava rêkkeftinê.

3.1.5. Kirdeya Hevpar di Avaniya Ergatîf de

Kirdeya hevpar wextê hevokek têper û ya din têneper be dibe û kirdeya van hevokan yek be, em li ser wê avaniyê disekinîn. Di vê devokê de şexsê yekem wextê kirdeya hevpar be hem forma rasterast hem jî forma tewandî têne bikaranîn. Lê kirdeya hevpar şexsê sêyem yê yekjimar be wê gavê kirde dikare hevpar bê bikaranîn.

(32) (Hemû Axêver)

Ez ço-m min nan kirî

1y.rast. çûn:DB-1y 1y.tew. nav.rast. kirîn:DB.default

(33) (Hemû Axêver)

Sînem ço Ø ew dît

Nvd.rast. çûn:DB Ø 3y.rast. dîtin:DB.default

Di (32)yan de kirdeya hevpar şexsê yekem yê yekjimar e. Hevoka ewil têneper û ya duyem têper e. Çima ku şexsê yekem yê yekjimar e loma hem kirdeya hevoka têneper hem ji bikera hevoka duyem hatine bikaranîn. Lê di (33)yan de çima ku kirdeya hevoka têneper û bikera hevoka têper şexsê sêyem yê yekjimar e, loma tenê kirdeya hevoka têneper di rewşa rasterast de hatiye bikaranîn.

3.2. Avanîya ergatîf di Devoka Bakur de

Di vê beşê de bikaranîna avanîya ergatîf di devoka bakur de dê bi hûrgilî bê nirxandin.

3.2.1. Cînavk di Avanîya Ergatîf de

Di vê devokê de avanîya ergatîf heta cihekî guherîye. Ji bilî axêverê kal yê mêr hemû axêverên din avanîya ergatîf ya cottewangê bi kar anîne.

(34) (M.Ê.M.)

Te ez dît-im

2y.tew. 1y.tew. dîtin:DB-1y

(35) (Ji bilî (M.Ê.M.) û (M.C.P.) hemû axêver)

Te min dît

2y.tew. 1y.tew. dîtin:DB.default

(36) (M.C.P.)

Tu min dît-î

2y.rast. 1y.tew. dîtin:DB-2y.

(37) (M.C.P.)

Em xwe dît-in

1p.rast. cin.vegerok dîtin:DB-3p.

Di (34)an de bikaranîna kanonîk ya axêverê êxtîyar yê mêr heye. Di (35)an de ji bilî axêverê êxtîyar yê mêr û axêvera ciwan ya pîrek hemû axêver avanîya cottewang bi kar anîne. Yanê hem biker hem jî berkar tewîyane û lêker di rêkkeftina defaultê de ye. Di (36)an de axêvera ciwan ya jin di dema borî de cihê avanîya ergatîf bi kar bîne avanîya akûzatîf bi kar anîye. Di (37)an de dîsa ev axvêra ciwan ya pîrek, dema berkar cînavka vegerok e, dîsa avanîya akûzatîf bi kar anîye.

3.2.2. Avanîya Îzafeyê di Avanîya Ergatîf de

Her wekî hate gotin di vê devokê de cottewang heye. Loma rêkkeftina di navbera berkar û lêkerê de ji holê rabûye. Ji bilî axêverê êxtîyar û navsere yên mêr hemû axêver rêkkeftina berkar û lêkerê di forma default de bikar anîne.

(38) (M.Ê.M.), (M.N.M.)

Kûçik-ên   gund   berx-ên   ciran-an   xwar-in

nvd.-îzf.pirhejm.   nvd.   nvd.-îzf.pirhejm.   nvd.-tew.pirhejm.   xwarin:DB-3p.

(39) Ji bilî (M.Ê.M.) û (M.N.M.) Hemû Axêver

Kûçik-ê   gund   berx-ê   ciran-a   xwar

nvd.-îzf.pirhjm.   nvd.   nvd.-îzf.pirhejm.   nvd.-tew.pirhjm.   xwarin:DB.default

Di (38)an de bikaranîna kanonîk ya axêverê êxtîyar û yê navsere yên mêr heye ku di navbera berkar û lêkerê de rêkkeftin heye. Lê di (39)an de ji ber cottewangê rêkkeftina berkar ya bi lêkerê re ji holê rabûye.

3.2.3. Hîyerarşîya Jîndariyê di Avanîya Ergatîf de

Di vê devokê de hîyerarşîya jîndariyê, qasê ku me dît, di navdêrên taybet de bibandor in. Navêdêrên mê yên taybet di vê devokê de her çiqas di bikaranînên din de hatibin tewandin jî di vê derê de nehatine tewandin. Bi me, ev jî ji ber hîyerarşîya jîndariyê ye.

(40) (Ji bilî (M.Ê.M.) û (M.N.M.) Hemû Axêver)

Sinem   av   xwar

nvd.rast.   nvd.rast.   xwarin:DB.default

Navdêra mê ya “Sînem” her çiqas divê bê tewandin jî lê çima ku ji hêla hîyerarşîya jîndariyê ve gelek dîyar e, loma ihtîyac bi tewandinê çê nebûye. Bi me ev jî ji ber hîyerarşîya jîndariyê ye.

3.2.4. Kêşana Berkar Berîya Bikerê di Avanîya Ergatîf de

Di vê devokê de berkara şexsê sêyem bi guvaşê ve dikare berîya bikerê bê bikaranîn. Dîsa wextê berkar binhevokek be dîsa dikare bê kişandin bo berîya bikerê.

(41) Ji bilî (M.C.J.) Hemû Axêver

Wî-ya(ewî/ewa), mi dît

3y.tew.nêr.-niş.klt. 1y.tew. dîtin:DB.default

(42) (Hemû Axêver)

Do jin-ên ku şer di-kir mi dît

Hok. nvd.- gih nvd. pêş.berd.-DB- 1y.tew. dîtin:DB.default
îzf.pirhejm. kirin:DB.default

Di (41)î de berkara notrbûyî ya şexsê sêyem yê yekjimar bi navberekê ve berîya bikera “mi” hatiye bikaranîn. Ev jî nîşan dide ku di vê devokê de şexsê sêyem yê yekjimar dikare wekî berkar berîya bikerê bi guvaşê ve bê bikaranîn. Di (42)yan de jî berkar binhevokek e. Loma jî kariye berîya bikera “mi” bê bikaranîn.

3.2.5. Kirdeya Hevpar di Avaniya Ergatîf de

Di vê devokê de kirdeya hevpar curbicur dikarin bêne bikaranîn.

(43) (M.Ê.M.), (M.N.M.)

Mîn çû nan stend

1y.tew. çûyîn:DB.-defatult nvd.rast. standin:DB.default

(44) (M.Ê.P.)

E çû-m mi nan stend

1y.rast. çûyîn:DB.1y. 1y.tew. nvd.rast. standin:DB.default

(45) (Hemû Axêver)

Sînem çû wana dît
nvd.rast. çûyîn:DB.default 3p.notr. dîtin:DB.default

(46) (M.C.P.) û (M.C.P.)

Çû-m nan stend-im
çûyîn:DB-1y. nvd.rast. standin:DB-1y

Di (43)yan de hevoka ewil teneper ya duyem têper e. Wekî kirdeya hevpar bikera hevoka duyem ya têper ya tewandî hatiye bikaranîn. Di (44)an de dîsa heman avanî heye, lê axêvera êxtîyar ya pîrek hem kirdeya hevoka teneper hem jî bikera hevoka têper bi kar anîye. Di (45)yan de kirdeya hevpar navdêreke yekjimar e û navdêreke taybet e. Loma wekî kirdeya hevpar navdêr di rewşa rasterast de hatiye bikaranîn. Di (46)an de jî axêverên ciwan yên jin û mêr hem tu kirdeyên hevkar bi kar neanîne û hem lêkera têper hem jî ya teneper li gor kirde û bikerê kişandine ku ev jî ne avaniya ergatîf lê avaniya akûzatîf e.

3.3. Avanîya ergatîf di Devoka Başûrê Rojava de

Di vê beşê de bikaranîna avanîya ergatîf di devoka başûrê rojava de dê bi hûrgilî bê nirxandin.

3.3.1. Cînavk di Ergatîf de

Di vê devokê de avanîya îzafeyê di cînavkan de bi vî awayî ye:

(47) (Ji bilî (S.Ê.M.) û (S.C.P.) Hemû Axêver)

Wî em dî-n

3y.tew.nêr. 1p.rast. dîtin:DB-prjmr.

(48) (Ji bilî (S.C.P.) Hemû Axêver)

Du genç hat-in beqêl li baqêl cixare-k xast-in

rng. nvd. hatin:DB- nvd.tew.nêr. daç. nvd.tew.nêr. nvd.nenas..rast. xwestin:DB-
prjmr. prjmr.

(49) (S.Ê.M.)

Te mi dî

2y.tew. 1y.tew. dîtin:DB.default

(50) (S.C.P.)

Ez dunî te dî-m

1y.rast. hok. 2y.tew. dîtin:DB-1y

Di vê devokê de hemû cure bikaranîna avanîya îzafeyê heye. Lê gelenperî forma kanonîk hatiye parastin. Di (47)an de forma kanonîk ya avanîya îzafeyê hatiye bikaranîn. Di (48)an de forma îstîsna hatiye bikaranîn ku ew îstîsna ev bû: wextê biker şexsê sêyem yê pirjimar be û berkar şexsê sêyem yê yekjimar be û biker bi awayekî baş nehatibe guvaştin, wê gavê cihê ku bi berkar re rêkkeftin hebe, lêker bi biker re rêkkeftinê çê dike. Di (49)an de axêverê êxtîyar yê mêr forma cottewang bi kar anîye û di (50)yan de axêvera ciwan ya pîrek cihê ku avanîya ergatîf bi kar bîne, avanîya akûzatîf emilandîye.

3.3.2. Avanîya Îzafeyê di Avanîya Ergatîf de

Di vê devokê de navdêra eslî ya îzafeyê bi vî awayî di nav avanîya îzafeyê de cih digire:

(51) (S.C.M.) û (S.N.M.)

Ênişt-ê Ehmed kuçik-ê gundî-ya dî

nvd.-îzf.notr nvd. nvd.îzf.notr nvd.-tew.prjmr. dîtin:DB-dafault

(52) (Hemû Axêver)

Kûçik-ê gund berx-ê ciran-ê kuşt-in

nvd.-îzf.notr. nvd. nvd.-îzf.prjmr. nvd.-tew.mê. kuştin:DB-prjmr.

Di (51)î de berkar yekjimar e û bi lêkerê re rêkkeftina yekjimar danîye û di (52)yan de berkar pirjimar e û bi lêkerê re rêkkeftina pirjimar danîye. Çima ku forma îzafeyê ya navdêrên nêr yên însanan û forma pirjimar wekî hevdu ye, loma dibe ku wekî hevdu bêne dîtin. Lê pirs bi awayekî pirjimar bi axêveran hatin pirsîn.

3.3.3. Hîyerarşîya Jîndarîyê di Avanîya Ergatîf de

Di vê devokê de navdêrên taybet ji hêla hin axêveran ve cihê ku wekî ergatîf bitewe netewîyaye:

(53) (S.Ê.P.) û (S.Ê.M.)

Zavê Kenan dît

nvd.tew.nêr. nvd.rast. dîtin:DB.3y.

(54) (S.N.M.)

Kenan şîr vexwar

nvd.rast. nvd.rast. vexwarin:DB.3y.

Di (53)yan de navdêr ne navdêreke taybet e, loma di çarçoveya avanîya îzafeyê de tewîyaye. Lê di (54)an de çima ku biker navdêreke taybet e, loma di rewşa rasterast de hatiye bikaranîn. Di vê devokê de di her hal û karê de navdêr eger lazim be bitewin, ditewin.

3.3.4. Kêşana Berkarê berîya Bikerê

Di vê devokê de di avanîya îzafeyê de berkar di van rewşan de berîya bikerê dikarin bêne bikaranîn.

(55) (Hemû Axêver)

Sînem-ê ez dî-m

Nvd.tew.mê. 1y.rast dîtin:DB-1y.

(56) (S.Ê.M.)

ewa, min dî-n

3p.rast.nasyar 1y.tew. dîtin:DB-prjmr.

(57) (Ji bilî (S.Ê.M.) Hemû Axêver)

ê-k pera dunî hanî min dî

îzf.nêr.-gih.klîtîk nvd.tew.prjmr. hok. hanîn:DB.3y. 1y.tew. dîtin:DB.default

Di (1)î de şexsê yekem yê yekjimar berkar e û nikare berîya bikerê bê bikaranîn. Di (2)yan de berkar şexsê sêyem yê pirjimar e û berîya bikerê hatiye bikaranîn. Dîsa di (4)an de berkar binhevokek e û karîye berîya bikerê bê emilandin.

3.3.5. Kirdeya Hevpar

Di vê devokê de kirdeya hevpar bi vî awayî hatiye bikaranîn:

(58) (S.Ê.P.)

Ez çû-m min nan hilgirt

1y.rast. çûyîn:DB-1y. 1y.rast. nvd.rast. hilgirtin:DB.2y.

(59) (Ji bilî (S.C.P.) û (S.Ê.P.) Hemû Axêver)

Mi çû nan hilgirt

1y.tew. çûyîn:DB.default nvd.rast. hilgirtin:DB.3y.

(60) (S.C.P.)

ez çû-m nan hilgirt-im

1y.rast. çûyîn:DB-1y. nvd.rast. hilgirtin:DB.-1y.

Di vê devokê de wextê kirdeya hevpar tê bikaranîn, sê formên cuda têne bikaranîn. Di (58)an de forma kanonîk heye ku hem ji bo lêkera têneper kirde, hem jî ji bo lêkera têper biker hatiye bikaranîn. Di (59)an de bikera lêkera têper wekî kirdeya hevpar hatiye bikaranîn û di (60)an de axêvera ciwan ya pîrek kirdeya lêkera têneper ji bo herdu hevokan wekî kirdeya hevpar bi kar anîye û lêkera têper di avanîya akûzatîf de hatiye bi kar anîn.

4. Encam

Di bikaranîna avanîya ergatîf de emrê axêveran bandora xwe nîşan daye ku axêverên ciwan bi piranî duzimanîyên zimanê mîras bûn û yên navsere û yên kal zêdetir pisporê zimanê xwe yê zikmakî bûn. Axêverên navsere di devoka bakur de bi piranî cottewangê bi kar anîne. Di heman devokê de axêverên ciwan yên axêverên zimanê mîras in di şûna avanîya ergatîf de avanîya akûzatîf bi kar anîne. Vê rewşê heta cihekî xwe di axêverên devokên din de jî daye der.

Di devoka başûrê rojava de hin axêver cottewang bi kar anîne û axêverên ciwan yên zimanê mîras avaniya akûzatîf di cihê avaniya ergatîf de emilandine. Heta axêverên zimanê mîras yên devoka herî konservatîf ya başûrê rojhilat jî hin caran cottewangê bi kar anîne. Ev jî nîşanê me dide ku axêverên duzimanî û bitaybetî yên hertîtage ku zimanê xwe yê zikmakî heta cihekî hîn bûne û di zimanê xwe yê zikmakî de pispor nînin, wextê avaniya ergatîf bi kar bînin, di şûna avaniya ergatîf de yan cottewangê yan jî avaniya akûzatîf bi kar tînin. Dîsa ji ber ku di navbera pîrekên ciwan de axaftina kurmancî ji ber sebebên sosyolojîk wekî tişteke kêmtir, axêverên ciwan yên pîrek kêmtir zimanê xwe yê zikmakî bi kar tînin. Wextê ew avaniya ergatîf bi kar tînin zêdetir di meyla bikaranîna avaniya akuzatîf de ne. Lê axêverên ciwan yên mîr çima ku zêdetir zimanê xwe yê zikmakî bi kar tînin lê bi awayekî baş di her aliyê jîyana xwe de bi kar nayînin, loma ew zêdetir di meyla bikaranîna cottewangê de ne.

Ji hêla xebatên heta niha hatî kirin (Gündoğdu, 2018; Haig, 20 ; Atlamaz, 2012, Haig û Opendin, 2015) ve, ku em nixandinekê avaniyê li ser avaniya ergatîf bikin em dikarin bêjin ku daneyên me piştgiriyê didin van xebatan. Di jimara bikaranîna kirdeya hevpar de Atlamaz (2012) bikaranîna avaniya akuzatîf di şûna avaniya ergatîf de wekî formeke bêimkan nîşan daye. Lê kirdeya hevpar ya lêkera têper di bikaranîna kirdeya hevpar de wekî avaniyek pêkan vegotîye. Ji xebata me em dibînin ku îddiaya wî ya forma pêkan hatiye bikaranîn (mînakên (43) û (59)an). Lê forma nepêkan jî di nav daneyên me de tê dîtin (mînakên (46) û (60)an). Ev dikare bi du awayî bê şîrovekirin; (1) axêverên van avaniyên nepêkan bi kar tînin, pêvajoya xwe ya bidestxistina zimanê kurmancî nekarîne biqedînin. Loma jî ji ber avaniya akuzatîf di dema niha de û ji ber avaniya akuzatîf ya Tirkî vê avaniya nepêkan bi awayekî rihet bi kar anîne. (2) Çima ku avaniya ergatîf ya kurmancî morfolojîk e, loma kurmancî kariye cih bide vê avaniya nepêkan. Her wekî li jor jî behsa wê hate kirin, Atlamaz (2012) dibêje ji hêla sentaktîk ve bikera avaniya akuzatîf û ya ergatîf di heman astê de ne. Yanê ji hêla meneyê ve rasterastî (ez) û tewandîbûna (min) bikerê ferq nake. Em vê ji avaniya pêkan (mînakên (43) û (59)an) jî dibînin ku pêkan e ku wekî di vê mînaka "min çû û nan kirî" de hatî dîtin, "min" di şûna "ez"ê de bê bikaranîn.

Di mijara lêkerên unergatîf de her wekî li jorê hate gotin, lêkerên unergatîf her çiqas têper nebin jî hem ji ber meneya bikeriyê (agentive) hem jî ji ber têperîya navxweyî ya fraza lêkerê, kurmancî desturê dide ku lêkerên unergatîf bi avaniya ergatîf bêne bikaranîn. Lê di vê derê de tişteke girîng heye ku lêkerên unergatîf wexta di forma lêkerê xwerû de bin, hin devok avaniya ergatîf û hin jî avaniya akuzatîf bi kar tînin. Ev rewş ji morfolojîkbûna avaniya ergatîf ya kurmancî ve dikare bê terîfkirin.

Mijareke din hîyerarşîya jîndariyê ye ku her çiqas di ergatîfa kanonîk ya kurmancî de divê navdêrên taybet wekî biker divê bêne tewandin, lê ji mînakên (30), (40) û (54)an tê dîtin ku biker tewîyayî nehatiye bikaranîn. Ev jî şîroveya Haig (2008) ya derbarê rêkkestina pirjimar ya biker-domînant tîne bîra me. Di wir de berkar çiqas kêmtir dîyar be ji hêla meneyê ve ewqas îhtîmala rêkkestina bikera pirjimar û lêkerê zêde dibe. Ev nîşanê me dide ku dîyarîtiya pêbestên hevokê di îşaretkirina pêbestan û rêkkestinê de di kurmancî de bibandor e. Ji vê xalê eger em hereket bikin, em dikarin hîyerarşîya jîndariyê jî şîrove bikin. Biker çiqas dîyar be ew qas îhtîyac ji bo îşaretkirina wê ya tewangê kêmtir dibe.

Çavkanî

- Atlamaz, Ü. (2012). Ergative as Accusative Case: Evidence From Adıyaman Kurmanji”. Teza Masterê, Zaningeha Boğaziçiyê.
- Bedir Han, C. & Lescot, R. (2004). *Kürtçe Gramer*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Bülbül, M. (2019). *Risteyên Aloz di Kurmancî da*. Humanities Journal of University of Zakho. Vol. 7, No. 2, 263-273.
- Dixon, R. M. W. (1994). *Ergativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dorleijn, M. (1996). *The Decay of Ergativity in Kurmanci*. Amsterdam: Universteit von Amsterdam.
- Güneri, A. (2018). Nomînal Morfolojîya Kurmancîya Herema Torê. Teza Lîsansa Bilind. Zaningeha Mêrdîn Artukluyê.
- Gündoğdu, S. (2017). “Variation in the Ergative Pattern of Kurmanji”. *Wiener Jahrbuch für Kurdische Studien*. (ed.) K. Brizić, A. Grond, C. Osztovcics, T. Schmidinger û M. Six-Hohenbalken. Praesens Verlag. 45-62.
- Gündoğdu, S. (2022). *Case in Kurdish*. Structural and Typological Variation in the Dialects of Kurdish. (ed.) Yaron Matras, George Haig, Ergin Öpengin. Palgrave Macmillan. 111-180.
- Haig, G. (1998). On the Interaction of Morphological and Syntactic Ergativity: Lesson from Kurdish. Di nav *Lingua 105* de (149-173). Elsevier Science B.V.
- Haig, G. (2015). Ergativity in Iranian. *Dîroka gihîştinê*: 03.01.2019, https://www.academia.edu/15321950/Ergativity_in_Iranian
- Haig, G. & Öpengin, E. (2014). Regional Variation in Kurmanji: A Preliminary Classification of Dialects. *The Journal of Kurdish Studies S. 2, No. 2*, (143-176).
- Haig, G. (2008). Alignment Change in Iranian Language: A Construction Grammar Approach. 2008, DOI: 10.1515/9783110198614.
- Haig, G. & Öpengin, E. (2015). Kurmanji Kurdish in Turkey: Structure, Varieties, and Status. B. Christiane (Ed.). Di nav *Linguistic Minorities in Turkey and Turkic speaking minorities of the peripheries* de (1-72). Wiesbaden: Harrassowitz. Erişim Tarihi: 01.02.2019, https://www.academia.edu/17650650/Kurmanji_in_Turkey_structure_varieties_and_status
- Kırkan, A. (2021). Zazakî de Ergatîvîte . Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 9 (2) , 303-312 . DOI: 10.18506/anemon.776131
- Kroeger, P. R. (2005). *Analyzing Grammer (An Introduction)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Y. (2017). Revisiting Kurdish Dialect Geography: Preliminary Findings from the Manchester Database. Manchester: University of Manchester.
- Montrul, S. (2013). *Bilingualism and Heritage Language Speak- er*. Bhatia, T. K. & W.C. Ritchie (Ed.). Di nav *The Handbook of Bi- lingualism and Multilingualism de*, (Çapa 2.). Blackwell Publishing Ltd.

Oruç, Ş. (2016). *Ana Dili, İkinci Dil, İki Dillilik, Yabancı Dil (Mother Language, Second Language, Bilingualism, Foreign Language)*. *The Journal of Academic Social Science Studies Sayı: 45 (279-290)*.

Payne, J. R. (1979). The Decay of Ergativity in Pamir Languages. *Lingua 51 (147-186)*.

Payne, J. R. (1998). Ergative Construction. *Enciclopedia Iranica*. Dîroka gihîştinê: 10.04.2019, <http://www.iranicaonline.org/articles/ergative-construction>.

Yıldız, A. (2019). Cîyê Fonetîk, Fonolojî û Gramera Devoka Xerzan di nav Devokên Kurmancî û Dîyalektên Kurdî da. *The Journal of Mesopotamian Studies*, 4 (2) , 247-267 . DOI: 10.35859/jms.2019.559040

Yıldız, P. (2023). *Zazakîyê Fekê Modanî. Teza Doktorayê ya Neçapkirî. Zaningeha Dîcleyê*.

Yonat, M. (2022). *Analîzeke Sosyolînguîstîk li ser Morfolojîya Navdêrî ya Devokên Kurmancî -Başûrê Rojhilat, Başûrê Rojava û Bakur-*. Van: Peywend.

Pêvek:

Pirsên avaniya Ergatîfê.

1. Cînavk

Yekjimar, vegerok	Min xwe dît	Ben kendimi gördüm
Pirjimar, vegerok	Me xwe dît	Biz kendimizi gördük
Pirjimar, hevbeşî	We hevdu dît	Siz birbirimizi gördük
Yekjimar, yekjimar	te ez dîtîm	Sen beni gördün
Mê-yekjimar, pirjimar	Wê em dîtîn	O bizi gördü
Pirjimar, pirjimar	We ew dîtîn	Siz onları gördünüz
Pirjimar, yekjimar-nêr/mê	Wan ew dît	Onlar onu gördü
Pirjimar, yekjimar (di nav pirjimarê de)	Me ez di televîzyonê de dîtîm	Biz beni televizyonda gördük
Pirjimar, yekjimar (hevoka dirêj, rêkkestina biker û lêkerê)	Du ciwan hatin dikanê, ji dikandar pakêtek cixare xwestin	İki genç bakkala geldiler, bakkalcıdan bir paket sigara istediler.

2. Avaniya Îzafeyê

Yekjimar, Pirjimar	Zavayê Ehmedî kûçikên gundiyan dîtin	Ahmet'in damadî köylülerin köpeklerini gördü
Yekjimar, Yekjimar	Qîza Sînemê pisîka cîranî kuşt	Sînem'in kızı komşunun kedisini öldürdü
Pirjimar, Pirjimar	Kûçikên gundî berxên ciranan xwarin	Köyün köpekleri komşuların kuzularını yedi
Pirjimar, Yekjimar	Kûçikên gundiyan mîha Sînemê xwar/xwarin	Köyün köpekleri Sînem'in koyununu yedi

3. Hîyerarşiya Jîndariyê

Navdêra taybet-însan-mê (biker)	Sînemê av vexwar	Sînem su içti
Navdêra Cîns-nejîndar-mê (berkar)		
Navdêra taybet-însan-nêr (biker)	Kenanî şîr vexwar	Kenan sût içti
Navdêra Cîns-nejîndar-nêr (berkar)		
Navdêra cîns-însan-mê (biker)	Bûkê Sînem dît	Gelin Sînem'i gördü
Navdêra taybet-însan-mê (berkar)		
Navdêra cîns-însan-nêr (biker)	Zavayî Kenan dît	Damat Kenan'ı gördü
Navdêra taybet-însan-nêr (berkar)		
Navdêra cîns-neînsan-mê (biker)	Bizinê şivan ji xew rakir	Keçi çobanı uyandırdı
Navdêra cîns, însan, nêr (berkar)		
Navdêra cîns-neînsan-nêr (biker)	Beranî bûk lewitand	Koç gelini kirletti
Navdêra cîns, însan, mê (berkar)		

Navdêra cîns, nejîndar-mê (biker)	Birûskê bizin tirsand	Şimşek keçiyi korkuttu
Navdêra cîns, neînsan, mê (berkar)		
Navdêra cîns, nejîndar-nêr (biker)	Çiyayî beran lawaz xist	Dağ koçu zayıflattı
Navdêra cîns, neînsan, nêr (berkar)		

5. Kişandina Berkar berîya Bikerê

3. yekjimar -cînavk	ew, min dît	Onu ben gördüm
1. yekjimar -cînavk	ez, Sînemê dîtîm	Beni Sinem gördü
Navdêra binhevokê ya yekjimar	Ew mêrikê ku do peran hanî min dît	Dün paraları getiren adamı gördüm
Navdêra binhevokê ya pirjimar	Ew jinên ku şer kirin min dîtîm	Dün kavga eden kadınları gördüm

6. Kirdeya Hevpar

1. Yekjimar - cînavk	Ez çûm min nan kirî	Gittim ekmek aldım
3. Yekjimar - cînavk	Hun çûn we nan kirî	Gittiniz ekmek aldınız
Yekjimar –mê- navdêra taybet	Sînem çû û nan kirî	Sinem gitti ekmek aldı
Yekjimar –nêr- navdêra taybet	Kenan çû û nan kirî	Kenan gitti ekmek aldı